The Aruna Sanskrit Language Series

The Bhagavad Gita Sanskrit Key

Verse-by-Verse Grammar & Vocabulary

A.K. Aruna

PDF version

New and Improved!

The Aruna Sanskrit Language Series

The Bhagavad Gita Sanskrit Key

Verse-by-Verse Grammar & Vocabulary

A.K. Aruna

PDF version

Sample Pages

Upasana Yoga Media

Second edition 2012
Copyright © 2012 Upasana Yoga
All rights reserved.
No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means without the prior written permission of the publisher.

ISBN (PDF): 978-1-938597-04-6

Edited by Francelia Sevin

Published by
Upasana Yoga Media
Palm Desert, CA
www.UpasanaYoga.org

This ebook is licensed for your personal enjoyment only. This ebook may not be re-sold or given away to other people. If you would like to share this book with another person, please purchase an additional copy for each recipient. If you're reading this book and did not purchase it, or it was not purchased for your use only, then please return and purchase your own copy. Thank you for respecting the hard work of this author.

Invocation

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम्।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत्।।

Nārāyaṇaṃ namaskṛtya naraṃ caiva narottamam.

Devīṃ sarasvatīṃ caiva tato jayam udīrayet.

Bowing to Lord *Nārāyaṇa* (*Kṛṣṇa*), to *Nara*, the best of men [namely *Arjuna*], and to the Goddess [of knowledge] *Sarasvatī*, then may one commence the [lore called] *Jaya* (Victory).

Mahābhārata 1.1

The Aruna Sanskrit Language Series

The Aruna Sanskrit Language Series is a groundbreaking series of media that enriches the study of both the Sanskrit language and Vedanta. The six titles currently in the series are highly flexible and cross-referenced, guiding readers through Sanskrit basics to proficient level—unlocking the vocabulary and grammar and helping them comprehend the deeper meaning of the Bhagavad Gita. These titles are available through the publishing arm of Upasana Yoga at www.UpasanaYoga.org.

Other Titles in *The Aruna Sanskrit Language Series* (available in Print & PDF)

The Aruna Sanskrit Grammar Reference

The Aruna Sanskrit Grammar Coursebook: 64 Lessons Based on the Bhagavad Gita Chapter Two

The Bhagavad Gita Dictionary

The Bhagavad Gita Reader: Sanskrit/English Parallel Text

The Sanskrit Reading Tutor: *Read It, Click It, Hear It!* (only in PDF)

Other Titles by A.K. Aruna

The Bhagavad Gita: Victory Over Grief And Death

Patanjali Yoga Sutras: Translation and Commentary in the Light of Vedanta Scripture

Patanjali Yoga Sutras: A Translation in the Light of Vedanta Scripture

Content

Acknowledgments Pg. 9

Abbreviations 11

The Aruna Sanskrit Language Series 13

The Bhagavad Gita

The Bhagavad Gita Sanskrit Key Pg. 19

1 **अर्जुन-विषाद-योग** *Arjuna*'s Sorrow 21
Arjuna-viṣāda-yoga

2 **साङ्ख्य-योग** Knowledge 47
Sāṅkhya-yoga

3 **कर्म-योग** Action 95
Karma-yoga

4 **ज्ञान-कर्म-सन्न्यास-योग** Knowledge and the Renunciation of Action 123
Jñāna-karma-sannyāsa-yoga

5 **सन्न्यास-योग** Renunciation of Action 151
Sannyāsa-yoga

6 **ध्यान-योग** Contemplation 171
Dhyāna-yoga

7 **ज्ञान-विज्ञान-योग** Knowledge and Its Assimilation 203
Jñāna-vijñāna-yoga

8 **अक्षर-ब्रह्म-योग** Imperishable Reality 225
Akṣara-brahma-yoga

9 **राज-विद्या-राज-गुह्य-योग** King of All Knowledge, King of All Secrets 245
Rāja-vidyā-rāja-guhya-yoga

Content (cont.)

10	**विभूति-योग** *Vibhūti-yoga*	Glories	Pg. 271
11	**विश्व-रूप-दर्शन-योग** *Viśva-rūpa-darśana-yoga*	Vision of the Cosmic Form	299
12	**भक्ति-योग** *Bhakti-yoga*	Devotion	349
13	**क्षेत्र-क्षेत्रज्ञ-विभाग-योग** *Kṣetra-kṣetrajña-vibhāga-yoga*	Distinction of the Field and the Knower of the Field	364
14	**गुण-त्रय-विभाग-योग** *Guṇa-traya-vibhāga-yoga*	Distinction of the Three *Guṇa*s	389
15	**पुरुषोत्तम-योग** *Puruṣottama-yoga*	The Being Who Transcends	407
16	**दैवासुर-सम्पद्-विभाग-योग** *Daivāsura-sampad-vibhāga-yoga*	Distinction Between Worthy and Unworthy Dispositions	423
17	**श्रद्धा-त्रय-विभाग-योग** *Śraddhā-traya-vibhāga-yoga*	Distinction of the Three *Sraddhā*s	439
18	**मोक्ष-सन्न्यास-योग** *Mokṣa-sannyāsa-yoga*	Renunciation That Gives Complete Freedom	459

References 515

About the Author 517

Abbreviations

a. or adj.	adjective(s)
abl.	ablative
acc.	accusative
act.	active
adv.	adverb
aor.	aorist (tense)
Ā.	*Ātmanaipada*
bene.	benedictive
बृ॰उ॰	*Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad*
cf.	compare
ch.	chapter
cj.	conjunction
cmpd.	compound
conj.	conjugation
cpv.	comparative
cs.	causal
decl.	declension, declined
des.	desiderative
du.	dual(s)
f. or fem.	feminine(s)
fr.	from
fut.	future
fut. pt.	future participle (active)
impf.	imperfect
impv.	imperative
in.	indeclinable
in. pt.	indeclinable participle
inf.	infinitive
intens.	intensive(s)
interj.	interjection(s)
irreg.	irregular
m. or masc.	masculine(s)
mid.	middle (*Ātmanaipada*)
n. or neut.	neuter(s)
nom.	nominative
num.	numeral
P.	*Parasmaipada*
pt.	participle(s)
pcl.	particle(s)
ps.	passive
past act. pt.	past active participle
pp.	past participle (passive)
perf.	perfect (tense)
peri.	periphrastic
pl.	plural
poss. prn.	possessive pronoun
pot.	potential (mood)
pot. ps. pt.	potential passive participle
prep.	preposition(s)
pr.	present
pr. pt.	present participle (active)
pr. mid. pt.	present middle participle
prn.	pronoun
prn. a.	pronominal adjective
redup.	reduplicated/reduplication
redup. perf. pt.	reduplicated perfect participle (active)

Abbreviations (cont.)

reflex.	reflexive
√	root
sg.	singular
w/	with

The Aruna Sanskrit Language Series

The Aruna Sanskrit Language Series: Book 1 is titled *The Complete Sanskrit Grammar Reference*. The *Sanskrit Grammar Reference* follows the reference style presentation of grammar. This will provide a logical, consistent and complete exposition of the grammar for reading-only proficiency. The grammar uses minimal wording and presents the material in outline and chart form as much as possible to maximize your visual memory of the information. This method also greatly assists review and re-review of the grammar, necessary to master the subject. Several of the charts have multiple forms within them that demonstrate simple, easy to remember patterns which are overlooked by many grammar books. This helps you to also logically remember the information. The grammar is presented in the Western style, which emphasizes analytic, reading skills, as opposed to the more difficult composition and speaking skills. As much as possible, the examples in the book are taken from the Bhagavad Gita, so your targeted vocabulary builds quickly.

The Aruna Sanskrit Language Series: Book 2 is titled *Learning Sanskrit through the Bhagavad Gita: The Aruna Coursebook*. The exercise in the first lesson of the *Aruna Coursebook* directs the student to the *Script Reading Exercise*, given as an appendix. This section provides the complete Bhagavad Gita second chapter in large-print Sanskrit with transliteration using the English alphabet under each line, followed with the entire chapter again with only the large-print Sanskrit to test your progress. The text and transliteration are broken down in two separate ways to show the separate syllables and then the individual words, thus progressively showing the student the proper methodology for correctly pronouncing the original Sanskrit text. This section should provide all the necessary practice material for the student to learn the Sanskrit script—essential for proceeding through the rest of this work and any other Sanskrit work. For students who need help in pronunciation of Sanskrit words, I highly advise finding a teacher, a friend or someone in your community who will surprise you with their readiness to assist you—knowledge of Sanskrit and its literature seems to nurture this helpful attitude. These people need not know the meaning of all the Sanskrit words, but they can read the Sanskrit script. Additionally, a tape or CD of the Bhagavad Gita is available through the Arsha Vidya Gurukulam (www.arshavidya.org).

An alternative help for this *Script Reading Exercise* is the specially developed *Sanskrit Reading Tutor: Read It, Click It, Hear It!*, a uniquely formatted PDF file that has the alphabet sections from the *Grammar Reference* plus

The Bhagavad Gita Sanskrit Key

This section presents each verse with the original form of the verse (in bold), the same verse in parentheses with the सन्धि-s broken and commas separating the पाद-s, the संस्कृत prose order of the verse, the English rendering of the verse, and its word-by-word meaning and grammar—numbered in the same order as expressed in the English. If any peculiar grammatical formation or syntax needs to be mentioned, a reference to the appropriate paragraph or chart in the *Aruna Sanskrit Grammar Reference* is noted. This is a very helpful section for learning how to render these verses into English, as the vocabulary, grammar and syntax are shown in one place.

For those verses that need to be combined to complete the idea or the sense, they are so merged. The संस्कृत prose order conforms, for the most part, to **7.2:** in the *Aruna Sanskrit Grammar Reference.* There may be some differing with that prose order to emphasis some point or grammatical structure in a sentence. Some English punctuation may also be added to the prose order to help distinguish a phrase or word within the sentence, but only when deemed most helpful. English requires much more punctuation than संस्कृत, because of its high dependence on word-order for its meaning and because of the accepted style of writing in English. I have tried not to force all of its punctuation upon the संस्कृत prose order.

The translation is generally a literal translation. By this, I mean that I have tried to mirror much of the संस्कृत grammar in the English, in the same way as the संस्कृत listener would understand the words heard. Not that I dislike a poetic or an entertaining rendering of the संस्कृत here, but I believe that Lord कृष्ण was not wishing to entertain अर्जुन, but was rather trying to teach during this conversation. So the presentation is that of a serious teaching, not poetry. संस्कृत literature is mostly in verse form, not because they were trying to write poetry, but that verse form was easier to memorize than prose, and memorization was the dominant means of transmitting these texts from generation to generation.

Added to the literal translation, words in parentheses are another way of saying the same thing as what is just before it, either from संस्कृत into English or as an equivalent संस्कृत expression. Where, instead, I have had to complete or add background context to the preceding word or phrase, or have had to lead into the following word or phrase, these have been put in square brackets.

ओम् अथ प्रथमोऽध्यायः

धृतराष्ट्र उवाच।

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः। मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत सञ्जय॥१॥

(धृतराष्ट्रः उवाच। धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे, समवेताः युयुत्सवः। मामकाः पाण्डवाः च एव, किम् अकुर्वत सञ्जय॥)

धृत-राष्ट्रः उवाच। धर्म-क्षेत्रे कुरु-क्षेत्रे युयुत्सवः समवेताः मामकाः पाण्डवाः च एव किम् अकुर्वत, सञ्जय। (**1.1**) धृत-राष्ट्र said: What indeed did my [people] and the पाण्डव-s do, assembled at कुरु-क्षेत्र, the field of धर्म, desiring to fight, O सञ्जय?

1	धृत-राष्ट्रः उवाच	King धृतराष्ट्र said	fr. धृत-राष्ट्र *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
8	धर्म-क्षेत्रे	the field of धर्म	fr. धर्म-क्षेत्र *n. sg. loc.*
7	कुरु-क्षेत्रे	at [the field called] कुरु-क्षेत्र	fr. कुरु-क्षेत्र *n. sg. loc.*
9	युयुत्सवः	desiring to fight	fr. युयुत्सु *a. m. pl. nom.* (**5.41:**)
6	समवेताः	assembled	fr. समवेत *pp. of* सम् + अव + √इ *a. m. pl. nom.* (**2.8:**)
3	मामकाः	my [people]	fr. मामक *a. m. pl. nom.* (**4.15:**)
4	पाण्डवाः च एव	and the पाण्डव-s indeed	fr. पाण्डव *m. pl. nom.*; च *in.*; एव *in.*
2	किम्	what?	fr. किम् *prn. n. sg. acc.*
5	अकुर्वत	did (they) do	fr. √कृ *8.Ā. impf. 3rd pl.* (**5.6.b:**)
10	सञ्जय	O सञ्जय [the king's minister]	fr. सञ्जय *m. sg. voc.*

सञ्जय उवाच।

दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा । आचार्यमुपसङ्गम्य राजा वचनमब्रवीत्॥२॥

(सञ्जयः उवाच। दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं, व्यूढं दुर्योधनः तदा। आचार्यम् उपसङ्गम्य, राजा वचनम् अब्रवीत्॥)

सञ्जयः उवाच। तदा तु राजा दुर्-योधनः पाण्डव-अनीकं व्यूढं दृष्ट्वा आचार्यं [द्रोणम्] उपसङ्गम्य वचनम् अब्रवीत्। (**1.2**)

सञ्जय said: Then, seeing the army of the sons of पाण्डु in battle formation, King दुर्योधन, approaching [his] teacher [द्रोण], spoke [these] words.

1	सञ्जयः उवाच	सञ्जय said	fr. सञ्जय *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	तदा तु	then (indeed)	fr. तदा *in.* (**6.19:**); तु *in.*
7	राजा	king	fr. राजन् *m. sg. nom.* (**3.20:**)
8	दुर्-योधनः	दुर्योधन [King धृतराष्ट्र-'s oldest son]	fr. दुस्-योधन *m. sg. nom.* (**2.24: & 2.29:**)
5	पाण्डव-	of the sons of पाण्डु	
4	-अनीकं	the army	fr. पाण्डव-अनीक *n. sg. acc.*
6	व्यूढं	formed into battle-array, in battle formation	fr. व्यूढ *pp. of* वि + √वह् *a. n. sg. acc.* (**2.110:**)
3	दृष्ट्वा	seeing	fr. दृष्ट्वा *in. pt. of* √दृश् (**2.85:**)

अथ द्वितीयोऽध्यायः

सञ्जय उवाच।

तं तथा कृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम्। विषीदन्तमिदं वाक्यमुवाच मधुसूदनः॥१॥

(सञ्जयः उवाच। तं तथा कृपया आविष्टम्, अश्रुपूर्णाकुलेक्षणम्। विषीदन्तम् इदं वाक्यम्, उवाच मधुसूदनः॥)

सञ्जयः उवाच। मधु-सूदनः तम् [अर्जुनं] तथा कृपया आविष्टम् अश्रु-पूर्ण-आकुल-ईक्षणं विषीदन्तम् [च] इदं वाक्यम् उवाच। (**2.1**)

सञ्जय said: कृष्ण spoke these words to him [अर्जुन] who in that way was overwhelmed by pity, with eyes stressed and full of tears, and was sad.

1	सञ्जयः	सञ्जय [the narrator of the Gita]	fr. सञ्जय *m. sg. nom.*
2	उवाच	said	fr. √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
3	मधु-सूदनः	(कृष्ण) the destroyer of the demon मधु	fr. मधु-सूदन *m. sg. nom.*
6	तम् [अर्जुनं]	to him [अर्जुन] [who]	fr. तद् *prn. m. sg. acc.*
7	तथा	in that way	fr. तथा *in.*
9	कृपया	by pity	fr. कृपा *f. sg. inst.*
8	आविष्टम्	was overwhelmed	fr. आविष्ट *pp. of* आ + √विश् *a. m. sg. acc.* (**2.85:**)
11	अश्रु-पूर्ण-	and full of tears	
10	-आकुल-ईक्षणं	with eyes stressed	fr. अश्रु-पूर्ण-आकुल-ईक्षण *a. m. sg. acc.* (**2.7:** & **2.8:**)
12	विषीदन्तम् [च]	[and] was sad	fr. विषीदत् *pr. pt. of* वि + √सद् *a. m. sg. acc.* (**5.15.3:** & **2.101:**)
5	इदं वाक्यम्	this statement [these words]	fr. इदम् *prn. n. sg. acc.*; वाक्य *n. sg. acc.*
4	उवाच	spoke	fr. √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)

अथ तृतीयोऽध्यायः

अर्जुन उवाच।

ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन। तत्किं कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव॥१॥

(अर्जुनः उवाच। ज्यायसी चेद् कर्मणः ते, मता बुद्धिः जनार्दन। तद् किं कर्मणि घोरे मां, नियोजयसि केशव॥)

अर्जुनः उवाच। जन-अर्दन, कर्मणः चेद् ज्यायसी बुद्धिः ते (=तव) मता, तद् किं घोरे कर्मणि मां नियोजयसि, केशव। (3.1)

अर्जुन said: O कृष्ण, if it is Your contention that knowledge is better than action, then why do You compel me into [this] gruesome action, O कृष्ण?

1	अर्जुनः उवाच	अर्जुन said	fr. अर्जुन *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	जन-अर्दन	(कृष्ण) O One Who is Prayed to by People	fr. जन-अर्दन *m. sg. voc.*
8	कर्मणः	than action	fr. कर्मन् *n. sg. abl.* (**3.22.c:** & **2.92:**)
3	चेद्	if	fr. चेद् *in.*
7	ज्यायसी	[is] better	fr. ज्यायसी *cpv. a. f. sg. nom.* (**6.25:** & **3.9:**)
6	बुद्धिः	knowledge	fr. बुद्धि *f. sg. nom.*
4	ते (=तव)	by You, [it is] Your	fr. त्वम् *prn. sg. gen.* (**7.12:**)
5	मता	[is] considered, contention [that]	fr. मता *pp. of* √मन् *a. f. sg. nom.* (**6.6:**)
9	तद्	then	fr. तद् *in.*
10	किं	why?	fr. किम् *interrogative pcl. in.* (**6.20:**)
12	घोरे कर्मणि	into [this] gruesome action	fr. घोर *a. n. sg. loc.*; कर्मन् *n. sg. loc.* (**3.22.c:** & **2.92:**)
11	मां नियोजयसि	do You compel me	fr. अहम् *prn. sg. acc.*; नि + √युज् *P. cs. ps. pr. 2nd sg.* (**5.40:**)
<u>13</u>	केशव	(कृष्ण) O Destroyer of the Demon केशिन्	fr. केशव *m. sg. voc.*

व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीव मे। तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयोऽहमाप्नुयाम्॥२॥

(व्यामिश्रेण इव वाक्येन, बुद्धिं मोहयसि इव मे। तद् एकं वद निश्चित्य, येन श्रेयः अहम् आप्नुयाम्॥)

व्यामिश्रेण इव वाक्येन मे बुद्धिं मोहयसि इव। तद् एकं निश्चित्य वद, येन अहं श्रेयः आप्नुयाम्। (3.2)

With apparently contradictory words, You seem to confuse my mind. Please decide on just one and tell [me] that [one] by which I may gain श्रेयस् (complete freedom).

1	व्यामिश्रेण इव	with apparently contradictory	fr. व्यामिश्र *a. n. sg. inst.*; इव *in.*
2	वाक्येन	word(s)	fr. वाक्य *n. sg. inst.*
4	मे बुद्धिं	my mind	fr. अहम् *prn. sg. gen.*; बुद्धि *f. sg. acc.*
3	मोहयसि इव	You seem to confuse	fr. √मुह् *P. cs. ps. pr. 2nd sg.* (**5.40:**); इव *in.*

अथ चतुर्थोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच।

इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययम्। विवस्वान्मनवे प्राह मनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत्॥१॥

(श्रीभगवान् उवाच। इमं विवस्वते योगं, प्रोक्तवान् अहम् अव्ययम्। विवस्वान् मनवे प्राह, मनुः इक्ष्वाकवे अब्रवीत्॥)

श्री-भगवान् उवाच। अहं विवस्वते इमम् अ-व्ययं योगं प्रोक्तवान्। विवस्वान् मनवे प्राह। मनुः इक्ष्वाकवे अब्रवीत्। (**4.1**)

The Lord said: I taught this unchanging योग [i.e., ज्ञान-योग and कर्म-योग] to विवस्वत् (the sun deity—considered the progenitor of the solar-clan of rulers on earth). विवस्वत् taught [it to] मनु [the first human and first of the solar kings on earth in this कल्प, cycle]. मनु taught [it to] [his son] इक्ष्वाकु.

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	अहं	I	fr. अहम् *prn. sg. nom.*
6	विवस्वते	to विवस्वत् (the sun deity)	fr. विवस्वत् *m. sg. dat.* (**3.13:**) (**7.10.A.1:**)
4	इमम् अ-व्ययं	this unchanging	fr. इदम् *prn. m. sg. acc.*; अव्यय *a. m. sg. acc.*
5	योगं	योग	fr. योग *m. sg. acc.*
3	प्रोक्तवान्	taught	fr. प्रोक्तवत् *past acc. pt. of* प्र + √वच् *pt. m. sg. nom.* (**6.7:** & **2.3.a:** & **2.80:**)
7	विवस्वान्	विवस्वत्	fr. विवस्वत् *m. sg. nom.* (**3.13.a:**)
9	मनवे	to मनु [the first man]	fr. मनु *m. sg. dat.* (**3.30:**)
8	प्राह	taught [it]	fr. प्र + √अह् *P. perf. 3rd sg.*
10	मनुः	मनु	fr. मनु *m. sg. nom.*
12	इक्ष्वाकवे	to [his son] इक्ष्वाकु	fr. इक्ष्वाकु *m. sg. dat.* (**3.30:**)
<u>11</u>	अब्रवीत्	taught [it]	fr. √ब्रू *2.P. impf. 3rd sg.* (**5.19.8:**)

एवं परम्पराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः। स कालेनेह महता योगो नष्टः परन्तप॥२॥

(एवं परम्पराप्राप्तम्, इमं राजर्षयः विदुः। सः कालेन इह महता, योगः नष्टः परन्तप॥)

एवं राज-ऋषयः परम्-परा-प्राप्तम् इमं [योगं] विदुः। इह सः योगः महता कालेन नष्टः, परन्-तप। (**4.2**)

In this way, being handed down from one to another, the kings who were sages [or the kings and sages] knew this [योग]. After a long time, here [today, among these kings] that योग has been lost, O अर्जुन.

1	एवं	in this way	fr. एवम् *in.* (**6.19:**)
4	राज-	the kings	
5	-ऋषयः	who were sages	fr. राज-ऋषि *m. sg. nom.*
3	परम्-परा-	from one to another	
2	-प्राप्तम्	[being] handed [down]	fr. परम्-परा-प्राप्त *n. m. sg. acc.*

अथ पञ्चमोऽध्यायः

अर्जुन उवाच।

सन्न्यासं कर्मणां कृष्ण पुनर्योगं च शंससि। यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि सुनिश्चितम्॥१॥

(अर्जुनः उवाच। सन्न्यासं कर्मणां कृष्ण, पुनः योगं च शंससि। यद् श्रेयः एतयोः एकं, तद् मे ब्रूहि सुनिश्चितम्॥)

अर्जुनः उवाच। कृष्ण, कर्मणां सन्न्यासं पुनः योगं च शंससि। एतयोः यद् श्रेयः तद् एकं मे सु-निश्चितं ब्रूहि। (**5.1**)

अर्जुन said: O कृष्ण, You praise the renunciation of action and also [कर्म-] योग. Of these two, please tell me definitely that one which is better [for me].

1	अर्जुनः उवाच	अर्जुन said	fr. अर्जुन *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	कृष्ण	O कृष्ण	fr. कृष्ण *m. sg. voc.*
4	कर्मणां सन्न्यासं	the renunciation of action	fr. कर्मन् *n. pl. gen.* (**3.22:**); सन्न्यास *m. sg. acc.*
5	पुनः योगं च	and also [कर्म-] योग	fr. पुनर् *in.*; योग *m. sg. acc.*; च *in.*
3	शंससि	You praise	fr. √शंस् *1.P. pr. 2nd sg.*
6	एतयोः	of these two	fr. एतद् *prn. m. du. gen.*
11	यद् श्रेयः	which [is] better [for me]	fr. यद् *n. sg. nom.*; श्रेयस् *n. sg. nom.* (**6.25:**)
10	तद् एकं	that one	fr. तद् *prn. n. sg. acc.*; एक *num. a. sg. acc.* (**4.25:**)
8	मे	me	fr. अहम् *prn. sg. dat.* (**4.3:**) (**7.10.A.1:**)
9	सु-निश्चितं	definitely	fr. सु-निश्चित *in.* (**6.36:** & **7.8.8:**)
7	ब्रूहि	please tell	fr. √ब्रू *2.P. impv. 2nd sg.* (**5.6.a:**)

श्रीभगवानुवाच।

सन्न्यासः कर्मयोगश्च निःश्रेयसकरावुभौ। तयोस्तु कर्मसन्न्यासात्कर्मयोगो विशिष्यते॥२॥

(श्रीभगवान् उवाच। सन्न्यासः कर्मयोगः च, निःश्रेयसकरौ उभौ। तयोः तु कर्मसन्न्यासात्, कर्मयोगः विशिष्यते॥)

श्री-भगवान् उवाच। सन्न्यासः कर्म-योगः च उभौ निःश्रेयस-करौ। तयोः तु कर्म-सन्न्यासात् कर्म-योगः विशिष्यते। (**5.2**)

The Lord said: Both [lifestyles of] सन्न्यास and कर्म-योग lead to complete freedom. But, of the two, कर्म-योग is better than renunciation of action [for you, अर्जुन].

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
3	सन्न्यासः	[lifestyles of] सन्न्यास	fr. सन्न्यास *m. sg. nom.*
4	कर्म-योगः च	and कर्म-योग	fr. कर्म-योग *m. sg. nom.*; च *in.*
2	उभौ	both	fr. उभ *prn. a. m. du. nom.* (**4.16.b:**)
5	निःश्रेयस-करौ	lead to complete freedom	fr. निःश्रेयस-कर *a. m. du. nom.* (**6.38:**)

अथ षष्ठोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच।

अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः। स सन्न्यासी च योगी च न निरग्निर्न चाक्रियः॥१॥

(श्रीभगवान् उवाच। अनाश्रितः कर्मफलं, कार्यं कर्म करोति यः। सः सन्न्यासी च योगी च, न निरग्निः न च अक्रियः॥)

श्री-भगवान् उवाच। यः कर्म-फलम् अन्-आश्रितः कार्यं कर्म करोति, सः सन्न्यासी च योगी च — न निर्-अग्निः न च अ-क्रियः। **(6.1)**

The Lord said: One who does action to be done without depending on the result of action is a सन्न्यासिन् (a renunciate—at least in terms of one's राग-द्वेष-s) and a [कर्म-] योगिन्, not the one who [just] [takes a vow] not to do rituals or duties.

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
3	यः	who	fr. यद् *prn. m. sg. nom.*
7	कर्म-फलम्	on the result of action	fr. कर्म-फल *n. sg. acc.*
6	अन्-आश्रितः	without depending	fr. अनाश्रित *pp. of* आ + √श्रि *pt. m. sg. nom.*
5	कार्यं कर्म	action to be done	fr. कार्य *pot. ps. pt. of* √कृ *a. n. sg. acc.* (**6.8:**); कर्मन् *n. sg. acc.*
4	करोति	does	fr. √कृ *8.P. pr. 3rd sg.* (**5.22.1:**)
2	सः	one	fr. तद् *prn. m. sg. nom.*
8	सन्न्यासी च	[is] a सन्न्यासिन् (a renunciate)	fr. सन्न्यासिन् *m. sg. nom.*; च *in.*
9	योगी च	and a [कर्म-] योगिन्	fr. योगिन् *m. sg. nom.* (**3.15:**); च *in.*
10	न निर्-अग्निः	not the one who [just] [takes a vow] not to do rituals	fr. न *in.*; निस्-अग्नि *a. m. sg. nom.* (**2.24:** & **.29:**)
11	न च अ-क्रियः	nor the one who does not do [one's] duties	fr. न *in.*; च *in.*; अक्रिय *a. m. sg. nom.*

अथ सप्तमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच।

मय्यासक्तमनाः पार्थ योगं युञ्जन्मदाश्रयः। असंशयं समग्रं मां यथा ज्ञास्यसि तच्छृणु॥१॥

(श्रीभगवान् उवाच। मयि आसक्तमनाः पार्थ, योगं युञ्जन् मदाश्रयः। असंशयं समग्रं मां, यथा ज्ञास्यसि तद् शृणु॥)

श्री-भगवान् उवाच। पार्थ, मयि आसक्त-मनाः मद्-आश्रयः योगं युञ्जन्, यथा समग्रं माम् अ-संशयं ज्ञास्यसि, तद् शृणु। (7.1)

The Lord said: O अर्जुन, please listen to that [ज्ञानं स-विज्ञामम्] by which—having [your] mind committed to Me, having Me as [your] foundation, and taking to [My two-fold] योग—you will know Me [परमेश्वर, परं ब्रह्म] complete, without doubt.

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	पार्थ	(अर्जुन) O Son of पृथा	fr. पार्थ *m. sg. voc.*
6	मयि	to Me	fr. अहम् *prn. sg. loc.*
5	आसक्त-मनाः	having [your] mind committed	fr. आसक्त-मनस् *a. m. sg. nom.* (**3.6.i:**)
7	मद्-आश्रयः	having Me as [your] foundation	fr. मद्-आश्रय *a. m. sg. nom.* (**2.24: & .43:**)
9	योगं	to [My two-fold] योग	fr. योग *m. sg. acc.*
8	युञ्जन्	[and] taking	fr. युञ्जत् *pr. pt. of* √युज् *pt. m. sg. nom.* (**3.12:**)
4	यथा	by which	fr. यथा *in.* (**6.19:**)
11	समग्रं माम्	Me complete	fr. समग्रम् *a. m. sg. acc.*; अहम् *prn. sg. acc.*
12	अ-संशयं	without doubt	fr. असंशयम् *in.* (**7.8.8:**)
10	ज्ञास्यसि	you will know	fr. √ज्ञा *P. fut. 2nd sg.*
3	तद् शृणु	please listen to that [ज्ञानं सविज्ञामम्]	fr. तद् *prn. n. sg. acc.*; √श्रु *5.P. impv. 2nd sg.* (**5.21.3:**)

अथाष्टमोऽध्यायः

अर्जुन उवाच।

किं तद् ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्तम। अधिभूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते॥१॥

(अर्जुनः उवाच। किं तद् ब्रह्म किम् अध्यात्मं, किं कर्म पुरुषोत्तम। अधिभूतं च किं प्रोक्तम्, अधिदैवं किम् उच्यते॥)

अर्जुनः उवाच। पुरुष-उत्तम, किं तद् ब्रह्म, किम् अध्यात्मं, किं कर्म, अधिभूतं किं प्रोक्तम्, अधिदैवं च किम् उच्यते। **(8.1)**

अर्जुन said: O कृष्ण, what is that ब्रह्मन्? What is अध्यात्म? What is कर्मन्? What is called अधिभूत? And what is called अधिदैव?

1	अर्जुनः उवाच	अर्जुन said	fr. अर्जुन *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	पुरुष-उत्तम	(कृष्ण) O Being Who Transcends (the perishable and the imperishable)	fr. पुरुष-उत्तम *m. sg. voc.*
3	किं तद् ब्रह्म	what is that ब्रह्मन्?	fr. किम् *prn. n. sg. nom.*; तद् *prn. n. sg. nom.*; ब्रह्मन् *n. sg. nom.*
4	किम् अध्यात्मं	what is अध्यात्म?	fr. किम् *prn. n. sg. nom.*; अधि-आत्म *n. sg. nom.* (**6.36:**)
5	किं कर्म	what is कर्मन्?	fr. किम् *prn. n. sg. nom.*; कर्मन् *n. sg. nom.* (**3.22:**)
7	अधिभूतं	अधिभूत	fr. अधि-भूत *n. sg. nom.* (**6.36:**)
6	किं प्रोक्तम्	what is called?	fr. किम् *prn. n. sg. nom.*; प्रोक्त *pp. of* प्र + √वच् *pt. n. sg. nom.* (**6.6:** & **2.80:**)
9	अधिदैवं च	and अधिदैव	fr. अधि-दैव *n. sg. nom.* (**6.36:**); च *in.*
8	किम् उच्यते	what is called?	fr. किम् *prn. n. sg. nom.*; √वच् *ps. pr. 3rd sg.* (**5.37.6:** & **2.3.a:**)

अधियज्ञः कथं कोऽत्र देहेऽस्मिन्मधुसूदन। प्रयाणकाले च कथं ज्ञेयोऽसि नियतात्मभिः॥२॥

(अधियज्ञः कथं कः अत्र, देहे अस्मिन् मधुसूदन। प्रयाणकाले च कथं, ज्ञेयः असि नियतात्मभिः॥)

अत्र अस्मिन् देहे कः कथम् अधियज्ञः, मधु-सूदन। प्रयाण-काले च नियत-आत्मभिः कथं ज्ञेयः असि। **(8.2)**

Here, in this body, what and how [attained] is अधियज्ञ, O कृष्ण? And, at the moment of death, how are those who have mastered their mind to know You?

1	अत्र	here	fr. अत्र *in.* (**6.19:**)
2	अस्मिन् देहे	in this body	fr. इदम् *prn. sg. loc.*; देह *m. sg. loc.*
3	कः	what?	fr. किम् *prn. m. sg. nom.*
4	कथम्	[and] how [attained]?	fr. कथम् *in.* (**6.19:**)
5	अधियज्ञः	[is] अधियज्ञ	fr. अधियज्ञ *m. sg. nom.* (**6.36:**)
6	मधु-सूदन	(कृष्ण) O Destroyer of the Demon मधु	fr. मधु-सूदन *m. sg. voc.*

अथ नवमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच।

इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे। ज्ञानं विज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात्॥१॥

(श्रीभगवान् उवाच। इदं तु ते गुह्यतमं, प्रवक्ष्यामि अनसूयवे। ज्ञानं विज्ञानसहितं, यद् ज्ञात्वा मोक्ष्यसे अशुभात्॥)

श्री-भगवान् उवाच। इदं तु गुह्यतमं ज्ञानं विज्ञान-सहितं ते (=तुभ्यम्) अन्-असूयवे प्रवक्ष्यामि, यद् ज्ञात्वा अ-शुभात् मोक्ष्यसे। **(9.1)**

The Lord said: —Whereas [apart from that traveling to heavens, such as ब्रह्म-लोक (8.16)] I will tell to you, who are not cynical, this most secret knowledge—along with its assimilation—knowing which [in this life], you will be freed from the unpleasant [life of becoming; i.e., from संसार].

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
6	इदं	this	fr. इदम् *prn. n. sg. acc.*
2	तु	whereas [apart from that traveling to heavens, such as ब्रह्मलोक]	fr. तु *in.*
7	गुह्यतमं	most secret	fr. गुह्यतम *spv. a. n. sg. acc.* (**6.25:**)
8	ज्ञानं	knowledge	fr. ज्ञान *n. sg. acc.*
9	विज्ञान-सहितं	along with its assimilation	fr. विज्ञान-सहित *a. n. sg. acc.*
4	ते (=तुभ्यम्)	to you	fr. त्वम् *prn. sg. dat.* (**4.3:**) (**7.10.A.1:**)
5	अन्-असूयवे	who is not cynical	fr. अनसूयु *a. sg. dat.* (**3.30.b:**)
3	प्रवक्ष्यामि	I will tell	fr. प्र + √वच् *P. fut. 1st sg.* (**2.80:** & **2.101:** & **5.5.a:**)
10	यद् ज्ञात्वा	knowing which	fr. यद् *prn. sg. acc.*; ज्ञात्वा *in .pt. of* √ज्ञा
12	अ-शुभात्	from the unpleasant [life of becoming, i.e., from संसार]	fr. अशुभ *n. sg. abl.*
11	मोक्ष्यसे	[in this life] you will be freed	fr. √मुच् *Ā. ps. fut. 2nd sg.* (**5.33:** & **2.80:** & **2.101:** & **5.36.a:**)

राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमम्। प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तुमव्ययम्॥२॥

(राजविद्या राजगुह्यं, पवित्रम् इदम् उत्तमम्। प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं, सुसुखं कर्तुम् अव्ययम्॥)

इदं [ज्ञानं] राज-विद्या, राज-गुह्यम्, उत्तमं पवित्रं, प्रत्यक्ष-अवगमं, धर्म्यं, सु-सुखं कर्तुम्, अव्ययं [च]। **(9.2)**

This [knowledge] is the king [i.e., final authority] of [all] knowledge, the king of [all] secrets, the greatest purifier, directly known [once ignorance is removed], in keeping with धर्म, very easy to attain, and imperishable [because it is one's self and so never lost].

1	इदं [ज्ञानं]	this [knowledge] [is]	fr. इदम् *prn. n. sg. nom.*
2	राज-विद्या	the king [i.e., final authority] of [all] knowledge	fr. राज-विद्या *f. sg. nom.*
3	राज-गुह्यम्	the king of [all] secrets	fr. राज-गुह्य *n. sg. nom.*

अथ दशमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच।

भूय एव महाबाहो शृणु मे परमं वचः। यत्तेऽहं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि हितकाम्यया॥१॥

(श्रीभगवान् उवाच। भूयः एव महाबाहो, शृणु मे परमं वचः। यद् ते अहं प्रीयमाणाय, वक्ष्यामि हितकाम्यया॥)

श्री-भगवान् उवाच। महा-बाहो, भूयः एव मे परमं वचः शृणु। यद् [परमं] प्रीयमाणाय ते (=तुभ्यम्) अहं हित-काम्यया वक्ष्यामि। **(10.1)**

The Lord said: O अर्जुन, listen again to My words [revealing] the limitless. To you who are pleased at this [which is limitless] I will, with a desire for [your] benefit, [again] expound.

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	महा-बाहो	(अर्जुन) O Mighty Armed One	fr. महा-बाहु *m. sg. voc.*
3	भूयः एव	again	fr. भूयस् *in.* (**7.8.8:**); एव *in.*
5	मे	My	fr. अहम् *prn. sg. gen.*
6	परमं वचः	words [revealing] the limitless	fr. परम *spv. a. n. sg. acc.* (**6.25:**); वचस् *n. sg. acc.* (**3.6:**)
4	शृणु	listen to	fr. √श्रु *5.P. impv. 2nd sg.* (**5.21.3: & 5.3:**)
9	यद् [परमं]	at this [which is limitless]	fr. यद् *prn. n. sg. acc.*
8	प्रीयमाणाय	who are pleased	fr. प्रीयमाण *pr. ps. pt. of* √प्री *a. m. sg. dat.* (**6.5: & 2.92:**)
7	ते (=तुभ्यम्)	to you	fr. त्वम् *prn. sg. dat.* (**7.10.A.1:**)
10	अहं	I	fr. अहम् *prn. sg. nom.*
12	हित-काम्यया	with a desire for [your] benefit	fr. हित-काम्या *f. sg. inst.*
11	वक्ष्यामि	will [again] expound	fr. √वच् *P. fut. 1st sg.* (**2.80: & 2.101: & 5.5.a:**)

न मे विदुः सुरगणाः प्रभवं न महर्षयः। अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च सर्वशः॥२॥

(न मे विदुः सुरगणाः, प्रभवं न महर्षयः। अहम् आदिः हि देवानां, महर्षीणां च सर्वशः॥)

न सुर-गणाः न महा-ऋषयः मे प्रभवं विदुः, अहं हि (=यस्मात्) सर्वशः देवानां महा-ऋषीणां च आदिः। **(10.2)**

Neither the hosts of deities nor the great seers/sages know [in detail] My glory, since I am the cause of each and every one of [the embodiments of] the deities and sages.

1	न सुर-गणाः	neither the hosts of deities	fr. न *in.*; सुर-गण *m. pl. nom.*
2	न महा-ऋषयः	nor the great seers/sages	fr. न *in.*; महा-ऋषि *m. pl. nom.* (**2.8: & 2.3:**)
4	मे प्रभवं	My glory	fr. अहम् *prn. sg. gen.*; प्रभव *m. pl. acc.*
3	विदुः	know [in detail]	fr. √विद् *P. perf. 3rd pl.* (**5.28:**)

अथैकादशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच।

मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसञ्ज्ञितम्। यत्त्वयोक्तं वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम॥१॥

(अर्जुनः उवाच। मदनुग्रहाय परमं, गुह्यम् अध्यात्मसञ्ज्ञितम्। यद् त्वया उक्तं वचः तेन, मोहः अयं विगतः मम॥)

अर्जुनः उवाच। यद् परमं गुह्यम् अध्यात्म-सञ्ज्ञितं वचः त्वया मद्-अनुग्रहाय उक्तं, तेन अयं मम मोहः विगतः। (**11.1**)

अर्जुन said: This delusion of mine [i.e., lack of discernment about the nature of myself] is gone [i.e., more or less, as questions follow] because of those words, the greatest secret—called the [ज्ञान, knowledge] centered on the आत्मन् (self)—which You told for my blessing.

1	अर्जुनः उवाच	अर्जुन said	fr. अर्जुन *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
6	यद्	[which]	fr. यद् *prn. n. sg. nom.*
8	परमं गुह्यम्	the greatest secret	fr. परम *prn. a. n. sg. nom.*; गुह्य *pot. ps. pt. of* √गुह् *a. n. sg. nom.*
11	अध्यात्म-	the [ज्ञान/knowledge] centered on the आत्मन् (self)	
10	-सञ्ज्ञितं	called	fr. अध्यात्म-सञ्ज्ञित *a. n. sg. nom.*
7	वचः	word(s)	fr. वचस् *n. sg. nom.* (**7.4.1:**)
12	त्वया	[which] You	fr. त्वम् *prn sg. inst.* (**7.7:**)
14	मद्-अनुग्रहाय	for my blessing	fr. मद्-अनुग्रह *m. sg. dat.* (**2.24:** & **.43:**)
13	उक्तं	told	fr. उक्त *pp. of* √वच् *pt. n. sg. nom.* (**6.6:** & **2.3.a:** & **2.80:**)
5	तेन	because of this/those	fr. तद् *prn. n. sg. inst.*
2	अयं	this	fr. इदम् *prn. m. sg. nom.*
3	मम मोहः	delusion of mine	fr. अहम् *prn. sg. gen.*; मोह *m. sg. nom.*
4	विगतः	is gone	fr. विगत *pp. of* वि + √गम् *pt. m. sg. nom.* (**6.6:**)

अथ द्वादशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच।

एवं सततयुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते। ये चाप्यक्षरमव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः॥१॥

(अर्जुनः उवाच। एवं सततयुक्ताः ये, भक्ताः त्वां पर्युपासते। ये च अपि अक्षरम् अव्यक्तं, तेषां के योगवित्तमाः॥)

अर्जुनः उवाच। ये एवं सतत-युक्ताः भक्ताः त्वां पर्युपासते, ये च अपि अ-व्यक्तम् अ-क्षरम् [त्वां पर्युपासते], तेषां के योग-वित्तमाः। (**12.1**)

अर्जुन said: Between those devotees who in this same way (*see* 11.55) are always committed [to You] [i.e., मत्-कर्म-कृत्] and seek You [as the विश्व-रूप], and those who [seek You] as the not objectified अक्षर [i.e., formless ब्रह्मन्]—who are the best knowers of योग?

1	अर्जुनः उवाच	अर्जुन said	fr. अर्जुन *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
4	ये	who	fr. यद् *prn. m. pl. nom.*
5	एवं	in this same way (*see* 11.55)	fr. एवम् *in.* (**6.19:**)
6	सतत-युक्ताः	[are] always committed [to You]	fr. सतत-युक्त *m. pl. nom.*
3	भक्ताः	devotees	fr. भक्त *pp. of* √भज् *m. pl. nom.* (**2.81:**)
8	त्वां	You [as the विश्वरूप]	fr. त्वम् *prn. sg. acc.*
7	पर्युपासते	[and] who seek	fr. परि + उप + √आस् *2.Ā. pr. 3rd pl.* (**5.6.b:**)
9	ये च अपि	and also those who [seek You]	fr. यद् *prn. m. pl. nom.*; च *in.*; अपि *in.*
10	अ-व्यक्तम्	[as] the not objectified [i.e., formless]	fr. अव्यक्त *pp. of* वि + √अञ्ज् *a. n. sg. acc.* (**6.6:** & **2.81:**)
11	अ-क्षरम्	अक्षर [ब्रह्मन्]	fr. अक्षर *n. sg. acc.*
2	तेषां	among [i.e., between] those	fr. तद् *prn. m. pl. loc.* (**7.13.1.a:**)
12	के	who [are]?	fr. किम् *prn. pl. nom.*
13	योग-वित्तमाः	the best knowers of योग	fr. योग-वित्तम *spv. a. m. pl. nom.* (**6.25:**)

ओम् अथ त्रयोदशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच।

प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च। एतद्वेदितुमिच्छामि ज्ञानं ज्ञेयं च केशव॥

(अर्जुनः उवाच। प्रकृतिं पुरुषं च एव, क्षेत्रं क्षेत्रज्ञम् एव च। एतद् वेदितुम् इच्छामि, ज्ञानं ज्ञेयं च केशव॥)

अर्जुनः उवाच। प्रकृतिं पुरुषम् एव च, क्षेत्रं क्षेत्र-ज्ञम् एव च, ज्ञानं ज्ञेयं च, एतद् वेदितुम् इच्छामि, केशव।

अर्जुन said: What I wish to know, O कृष्ण, is this: प्रकृति and पुरुष (nature and the one who fills nature), क्षेत्र and क्षेत्रज्ञ (the field and the knower of the field), and ज्ञान and ज्ञेय (knowledge and what is to be known).

1	अर्जुनः उवाच	अर्जुन said	fr. अर्जुन *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
6	प्रकृतिं	प्रकृति (nature)	fr. प्रकृति *f. sg. acc.* (**7.20:**)
7	पुरुषम् एव च	and पुरुष (the one who fills nature)	fr. पुरुष *m. sg. acc.*; एव *in.* (**6.19:**); च *in.*
8	क्षेत्रं	क्षेत्र (the field)	fr. क्षेत्र *n. sg. acc.*
9	क्षेत्र-ज्ञम् एव च	and क्षेत्रज्ञ (the knower of the field)	fr. क्षेत्र-ज्ञ *m. sg. acc.* (**6.24.1:**); एव *in.* (**6.19:**); च *in.*
10	ज्ञानं	ज्ञान (knowledge)	fr. ज्ञान *n. sg. acc.*
11	ज्ञेयं च	and ज्ञेय (what is to be known)	fr. ज्ञेय *pot. ps. pt. of* √ज्ञा *n. sg. acc.* (**6.8:**); च *in.*
5	एतद्	[is] this	fr. एतद् *prn. n. acc.*
3	वेदितुम्	to know	fr. वेदितुम् *inf. of* √विद् *in.* (**6.10:**)
2	इच्छामि	[what] I wish	fr. √इष् *6.P. pr. 1st sg.* (**5.17.3:** & **5.5.a:**)
4	केशव	(कृष्ण) O Destroyer of the Demon केशिन्	fr. केशव *m. sg. voc.*

श्रीभगवानुवाच।

इदं शरीरं कौन्तेय क्षेत्रमित्यभिधीयते। एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः॥१॥

(श्रीभगवान् उवाच। इदं शरीरं कौन्तेय, क्षेत्रम् इति अभिधीयते। एतद् यः वेत्ति तं प्राहुः, क्षेत्रज्ञः इति तद्विदः॥)

श्री-भगवान् उवाच। कौन्तेय, इदं शरीरं क्षेत्रम् इति अभिधीयते। यः एतद् वेत्ति, तं तद्-विदः क्षेत्र-ज्ञः इति प्राहुः। (**13.1**)

The Lord said: O अर्जुन, this body [where one reaps the fruits—पुण्य and पाप—initially presented as this human body; later to be expanded to the entire body of the universe, to प्रकृति] is called क्षेत्र. Those who know both of these [क्षेत्र and क्षेत्रज्ञ] call the one who knows this [क्षेत्र] as क्षेत्रज्ञ.

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	कौन्तेय	(अर्जुन) O Son of कुन्ती	fr. कौन्तेय *m. sg. voc.*
3	इदं शरीरं	this body	fr. इदम् *prn. n. sg. nom.*; शरीर *n. sg. nom.*
5	क्षेत्रम्	क्षेत्र	fr. क्षेत्र *n. sg. nom.*
4	इति अभिधीयते	is called	fr. इति *in.*; अभि + √धा *ps. pr. 3rd sg.* (**5.37.1:**)
9	यः	who	fr. यद् *prn. m. sg. nom.*
10	एतद् वेत्ति	knows this [क्षेत्र]	fr. एतद् *prn. n. sg. acc.*; √विद् *2.P. pr. 3rd sg.* (**5.3:** & **2.42:**)
8	तं	the one	fr. तद् *m. sg. acc.*
6	तद्-विदः	those who know both of these [क्षेत्र and क्षेत्रज्ञ]	fr. तद्-विद् *m. pl. nom.* (**6.24:** & **3.6:**)
11	क्षेत्र-ज्ञः इति	as क्षेत्रज्ञ	fr. क्षेत्र-ज्ञ *m. sg. nom.* (**6.24.1:**) (**7.7.2:**); इति *in.*
7	प्राहुः	call	fr. प्र + √अह् *P. perf. 3rd pl.* (**5.8.5:**)

क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत। क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम॥२॥

(क्षेत्रज्ञं च अपि मां विद्धि, सर्वक्षेत्रेषु भारत। क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोः ज्ञानं, यद् तद् ज्ञानं मतं मम॥)

सर्व-क्षेत्रेषु अपि च मां क्षेत्र-ज्ञं विद्धि, भारत। यद् क्षेत्र-क्षेत्रज्ञयोः ज्ञानं, तद् ज्ञानं मम मतम्। (**13.2**)

In all the क्षेत्र-s, know Me [who is not subject to संसार] to be the [only] क्षेत्रज्ञ [i.e., know Me, the Lord, as the only I, the only knower], O अर्जुन. Knowledge which is of [this] क्षेत्र and क्षेत्रज्ञ—that [alone] is considered by Me to be ज्ञान [as it alone is final and it alone releases one from संसार].

1	सर्व-क्षेत्रेषु अपि च	in all the क्षेत्र-s	fr. सर्व-क्षेत्र *n. pl. loc.*; अपि *in.*; च *in.*
3	मां	Me [who is not subject to संसार]	fr. अहम् *prn. sg. acc.*.
4	क्षेत्र-ज्ञं	to be the [only] क्षेत्रज्ञ	fr. क्षेत्र-ज्ञ *m. sg. acc.* (**6.24.1:**)
2	विद्धि	know	fr. √विद् *2.P. impv. 2nd sg.* (**5.6.a:**)
5	भारत	(अर्जुन) O Descendant of Emperor भरत, (Brilliant) Son of India	fr. भारत *m. sg. voc.*

अथ चतुर्दशोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच।

परं भूयः प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमम्। यज्ज्ञात्वा मुनयः सर्वे परां सिद्धिमितो गताः॥१॥

(श्रीभगवान् उवाच। परं भूयः प्रवक्ष्यामि, ज्ञानानां ज्ञानम् उत्तमम्। यद् ज्ञात्वा मुनयः सर्वे, परां सिद्धिम् इतः गताः॥)

श्री-भगवान् उवाच। ज्ञानानाम् उत्तमं परं ज्ञानं भूयः प्रवक्ष्यामि, यद् ज्ञात्वा सर्वे मुनयः इतः परां सिद्धिं गताः।

(**14.1**) The Lord said: I will again tell [you] the ultimate knowledge—the most profound of [disciplines of] knowledge—knowing which, all the sages [being released by this knowledge] from this [body] have attained the ultimate accomplishment.

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
4	ज्ञानानाम् उत्तमं	the most profound of [disciplines of] knowledge	fr. ज्ञान *n. pl. gen.*; उत्तम *spv. a. n. sg. acc.* (**6.25:**)
3	परं ज्ञानं	the ultimate knowledge	fr. पर *prn. a. n. sg. acc.* (**4.16.3:**); ज्ञान *n. sg. acc.*
2	भूयः प्रवक्ष्यामि	I will again tell [you]	fr. भूयस् *in.*; प्र + √वच् *P. fut. 1st sg.* (**2.80:** & **2.101:** & **5.5.a:**)
5	यद् ज्ञात्वा	knowing which	fr. यद् *prn. n. sg. acc.*; ज्ञात्वा *in. pt. of* √ज्ञा
6	सर्वे मुनयः	all the sages	fr. सर्व *prn. a. m. pl. nom.* (**4.16.2:**); मुनि *m. pl. nom.*
7	इतः	[being released by this knowledge] from this [body]	fr. इतस् *in.* (**6.19:**)
9	परां सिद्धिं	the ultimate accomplishment	fr. परा *prn. a. f. sg. acc.* (**4.16.3:**); सिद्धि *f. sg. acc.*
8	गताः	have attained	fr. गत *pp. of* √गम् *pt. m. pl. nom.* (**6.6:**)

इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्यमागताः। सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्रलये न व्यथन्ति च॥२॥

(इदं ज्ञानम् उपाश्रित्य, मम साधर्म्यम् आगताः। सर्गे अपि न उपजायन्ते, प्रलये न व्यथन्ति च॥)

इदं ज्ञानम् उपाश्रित्य, मम साधर्म्यम् आगताः सर्गे अपि न उपजायन्ते, प्रलये न च व्यथन्ति। (**14.2**)

Following this knowledge [i.e., teaching], they—having attained My same nature [i.e., identity with Me, timeless reality]—do not arise even at the manifestation [of a new universe], nor fall at the dissolution [of this or succeeding universes].

2	इदं ज्ञानम्	this knowledge [i.e., teaching]	fr. इदम् *prn. n. sg. acc.*; ज्ञान *n. sg. acc.*
1	उपाश्रित्य	following	fr. उपाश्रित्य *in. pt. of* उप + आ + √श्रि (**6.9:**)
4	मम साधर्म्यम्	My same nature [i.e., identity with Me]	fr. अहम् *prn. sg. gen.*; साधर्म्य *n. sg. acc.*
3	आगताः	having attained	fr. आगत *pp. of* आ + √गम् *pt. m. pl. nom.* (**6.6:**)
6	सर्गे अपि	even at the manifestation [of a new universe]	fr. सर्ग *m. sg. loc.*; अपि *in.*
5	न उपजायन्ते	they do not arise	fr. न *in.*; उप + √जन् *4.Ā. pr. 3rd pl.* (**5.16.4:**)

अथ पञ्चदशोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच।

ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम्। छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित्॥१॥

(श्रीभगवान् उवाच। ऊर्ध्वमूलम् अधःशाखम्, अश्वत्थं प्राहुः अव्ययम्। छन्दांसि यस्य पर्णानि, यः तं वेद सः वेदविद्॥)

श्री-भगवान् उवाच। ऊर्ध्व-मूलम् [उत्कृष्ट-मूलम् इत्यर्थः], अधः-शाखम् [निकृष्ट-शाखम् इत्यर्थः], अ-व्ययम् अश्वत्थं प्राहुः, छन्दांसि यस्य पर्णानि। यः तं वेद, सः वेद-विद्। (**15.1**)

The Lord said: They say of the imperishable अश्वत्थ tree [i.e., संसार] that its [tap]root is ऊर्ध्व (superior) [i.e., grounded out of sight in the अव्यक्त ब्रह्मन्], its branches are अधस् (inferior) [i.e., within time–space], and its leaves are the वेद-s. The one who knows that is one who is a knower of the वेद.

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
6	ऊर्ध्व-	is superior [i.e., grounded out of sight in the अव्यक्त ब्रह्मन्]	
5	-मूलम्	[that] its [tap]root	fr. ऊर्ध्व-मूल *a. m. sg. acc.*
8	अधः-	are inferior [i.e., within time-space]	
7	-शाखम्	its branches	fr. अधस्-शाख *a. m. sg. acc.* (**2.24:**)
3	अ-व्ययम्	the imperishable	fr. अव्यय *a. m. sg. acc.*
4	अश्वत्थं	अश्वत्थ tree [i.e., संसार]	fr. अश्वत्थ *m. sg. acc.*
2	प्राहुः	they say of	fr. प्र + √अह् *P. perf. 3rd pl.* (**5.8.5:**)
10	छन्दांसि	[are] the वेद-s	fr. छन्दस् *n. pl. acc.* (**3.6.i:**)
9	यस्य पर्णानि	[and] its leaves	fr. यद् *prn. m. sg. gen.*; पर्ण *n. pl. acc.*
11	यः	the one who	fr. यद् *prn. m. sg. nom.*
12	तं वेद	knows that	fr. तद् *prn. m. sg. acc.*; √विद् *P. perf. 3rd sg.* (**5.28:**)
13	सः वेद-विद्	[is] one who is a knower of the वेद	fr. तद् *prn. m. sg. nom.*; वेद-विद् *a. m. sg. nom.* (**6.24:**)

अथ षोडशोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच।

अभयं सत्त्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः। दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्जवम्॥१॥

अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम्। दया भूतेष्वलोलुप्त्वं मार्दवं ह्रीरचापलम्॥२॥

तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नातिमानिता। भवन्ति सम्पदं दैवीमभिजातस्य भारत॥३॥

(श्रीभगवान् उवाच। अभयं सत्त्वसंशुद्धिः, ज्ञानयोगव्यवस्थितिः। दानं दमः च यज्ञः च, स्वाध्यायः तपः आर्जवम्॥
अहिंसा सत्यम् अक्रोधः, त्यागः शान्तिः अपैशुनम्। दया भूतेषु अलोलुप्त्वं, मार्दवं ह्रीः अचापलम्॥
तेजः क्षमा धृतिः शौचम्, अद्रोहः नातिमानिता। भवन्ति सम्पदं दैवीम्, अभिजातस्य भारत॥)

श्री-भगवान् उवाच। अ-भयं, सत्त्व-संशुद्धिः, ज्ञान-योग-व्यवस्थितिः, दानं, दमः च, यज्ञः च, स्व-अध्यायः, तपः, आर्जवम्, अ-हिंसा, सत्यम्, अ-क्रोधः, त्यागः, शान्तिः, अ-पैशुनं, भूतेषु दया, अ-लोलुप्त्वं, मार्दवं, ह्रीः, अ-चापलं, तेजः, क्षमा, धृतिः, शौचम्, अ-द्रोहः, न-अतिमानिता — दैवीं सम्पदम् अभिजातस्य भवन्ति, भारत। (**16.1-3**)

The Lord said: Freedom from fear, purity of mind, steadiness in [i.e., commitment to] knowledge and its contemplation, charity, mastery over the [ways of] behavior, performing [daily] यज्ञ [prayers, etc.], reciting to oneself the वेद texts, prayerful discipline, straightforwardness, harmlessness, truthfulness, resolution of anger, renunciation, clarity, अपैशुन (not exposing defects of one person to another), compassion toward living beings, अलोलुप्त्वं (absence of agitation of the senses in the presence of objects), gentleness, modesty, absence of [meaningless] physical agitation, brilliance [expressed as self-confidence], accommodation [i.e., patience and understanding], resolve, cleanliness, absence of malice, absence of demanding respect from others—[these] are there for one born to the wealth of a देव, O अर्जुन.

1	श्री-भगवान् उवाच	the Lord said	fr. श्री-भगवत् *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	अ-भयं	freedom from fear	fr. अभय *n. sg. nom.*
3	सत्त्व-संशुद्धिः	purity of mind	fr. सत्त्व-संशुद्धि *f. sg. nom.*
5	ज्ञान-योग-	knowledge and its contemplation	
4	-व्यवस्थितिः	steadiness in [i.e., commitment to]	fr. ज्ञान-योग-व्यवस्थिति *f. sg. nom.*
6	दानं	charity	fr. दान *n. sg. nom.*
7	दमः च	[and] mastery over the [ways of] behavior	fr. दम *m. sg. nom.*; च *in.*
8	यज्ञः च	[and] performing [daily] यज्ञ [prayers, etc.]	fr. यज्ञ *m. sg. nom.*; च *in.*
9	स्व-अध्यायः	reciting to oneself the वेद texts	fr. स्व-अध्याय *m. sg. nom.*
10	तपः	prayerful discipline	fr. तपस् *n. sg. nom.* (**3.6:**)
11	आर्जवम्	straightforwardness	fr. आर्जव *n. sg. nom.*

अथ सप्तदशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच।

ये शास्त्रविधिमुत्सृज्य यजन्ते श्रद्धयान्विताः। तेषां निष्ठा तु का कृष्ण सत्त्वमाहो रजस्तमः॥१॥

(अर्जुनः उवाच। ये शास्त्रविधिम् उत्सृज्य, यजन्ते श्रद्धया अन्विताः। तेषां निष्ठा तु का कृष्ण, सत्त्वम् आहो रजः तमः॥)

अर्जुनः उवाच। कृष्ण, ये शास्त्र-विधिम् उत्सृज्य श्रद्धया तु अन्विताः यजन्ते, तेषां का निष्ठा — सत्त्वं रजः आहो तमः। (**17.1**)

अर्जुन said: O कृष्ण, those who perform ritual, casting away scriptural injunction yet being endowed with श्रद्धा— what is their disposition? सत्त्व, रजस्, or तमस्?

1	अर्जुनः उवाच	अर्जुन said	fr. अर्जुन *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	कृष्ण	O कृष्ण	fr. कृष्ण *m. sg. voc.*
3	ये	those who	fr. यद् *prn. m. pl. nom.*
6	शास्त्र-विधिम्	scriptural injunction	fr. शास्त्र-विधि *m. sg. acc.*
5	उत्सृज्य	casting away	fr. उत्सृज्य *in. pt. of* उद् + √सृज् (**6.9:** & **2.24:**)
8	श्रद्धया	with श्रद्धा	fr. श्रद्धा *f. sg. inst.*
7	तु अन्विताः	yet being endowed	fr. तु *in.*; अन्वित *pp. of* अनु + √इ *a. m. pl. nom.* (**2.11:**)
4	यजन्ते	perform ritual	fr. √यज् *1.Ā. pr. 3rd pl.*
10	तेषां	of them, their	fr. तद् *prn. m. pl. gen.*
9	का निष्ठा	what is disposition?	fr. किम् *interrogative prn. f. sg. nom.*; निष्ठा *f. sg. nom.*
11	सत्त्वं रजः	सत्त्व रजस्	fr. सत्त्व *n. sg. nom.*; रजस् *n. sg. nom.* (**3.6:**)
12	आहो तमः	or तमस्	fr. आहो *in.*; तमस् *n. sg. nom.* (**3.6:**)

अथाष्टादशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच।

सन्न्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम्। त्यागस्य च हृषीकेश पृथक्केशिनिषूदन॥१॥

(अर्जुनः उवाच। सन्न्यासस्य महाबाहो, तत्त्वम् इच्छामि वेदितुम्। त्यागस्य च हृषीकेश, पृथक् केशिनिषूदन॥)

अर्जुनः उवाच। हृषीक-ईश महा-बाहो केशि-निषूदन, सन्न्यासस्य त्यागस्य च पृथक् तत्त्वं वेदितुम् इच्छामि। (**18.1**)

अर्जुन said: O कृष्ण, Great Warrior and Slayer of [the Demon] केशिन्, I want to know distinctly the truth of [i.e., the difference between] सन्न्यास and त्याग (both terms mean "renunciation" and are used both separately and seemingly interchangeably by Lord कृष्ण in this teaching).

1	अर्जुनः उवाच	अर्जुन said	fr. अर्जुन *m. sg. nom.*; √वच् *P. perf. 3rd sg.* (**5.10.3:**)
2	हृषीक-ईश	(कृष्ण) O Lord of the Senses	fr. हृषीकेश *m. sg. voc.*
3	महा-बाहो	(कृष्ण) O Great Warrior	fr. महा-बाहु *m. sg. voc.*
4	केशि-निषूदन	(कृष्ण) O Slayer of the [Demon] केशिन्	fr. केशि-निषूदन *m. sg. voc.*
9	सन्न्यासस्य	of [the difference between] सन्न्यास	fr. सन्न्यास *m. sg. gen.*
10	त्यागस्य च	and त्याग	fr. त्याग *m. sg. gen.*; च *in.*
7	पृथक्	distinctly	fr. पृथक् *in.*
8	तत्त्वं	the truth	fr. तत्त्व *n. sg. acc.*
6	वेदितुम्	to know	fr. वेदितुम् *inf. of* √विद् *in.* (**6.10:**)
5	इच्छामि	I want	fr. √इष् *6.P. pr. 1st sg.* (**5.17.3:** & **5.5.a:**)

About the Author

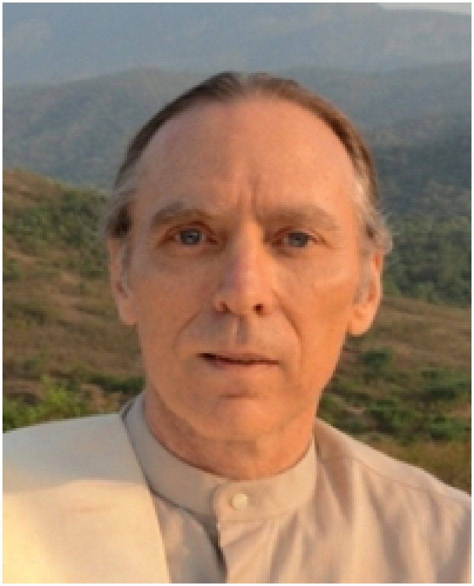

Photo by Cassia Reis, GayatriYoga.eu

A.K. Aruna started his studies in Advaita Vedanta and the Sanskrit language in 1976 at an intensive three-year program in a traditional gurukulam, outside Bombay, India, under Shri Pujya Swami Dayananda Saraswati, the most renowned Sanskrit and Advaita Vedanta scholar of the past century. Stepping outside his academic background in Western philosophy, Aruna immersed himself in the deepest, oldest spiritual tradition in the world. This detailed study opened his eyes. In this ancient teaching, Aruna found a complete merging of the intellect and heart. From that point on, he dedicated his life to the inclusive vision of Vedanta.

Returning to his native United States, Aruna earned a master's degree in South Asian languages and literature from the University of Washington. Aruna later studied computer languages, becoming a programmer and manager of information technology in San Diego, California. Retiring to India in 2000, Aruna dedicated himself to studies in Advaita Vedanta and the Sanskrit Language. He created a set of tools for those students interested in a thorough study of Sanskrit to better understand the Bhagavad Gita. These tools consist of a five-book set under the title, *The Aruna Sanskrit Language Series*. They are: *The Aruna Sanskrit Grammar Reference*; *The Aruna Sanskrit Grammar Coursebook: 64 Lessons Based on the Bhagavad Gita*; *The Bhagavad Gita Dictionary*; *The Bhagavad Gita Reader: Sanskrit/English Parallel Text*; and *The Bhagavad Gita Sanskrit Key: Verse-by-Verse Grammar & Vocabulary*. Additionally, there is now a reading and pronunciation guide, *The Sanskrit Reading Tutor: Read It, Click It, Hear It!* Using these tools, Aruna has been teaching Sanskrit at the Arsha Vidya Gurukulams in both South India and in the U.S.

Aruna has lived and studied in a traditional teaching gurukulam for over nine years in India and two years in the U.S. Wishing to help yoga students ground the traditional purpose of yoga in the revered scriptures of India, Aruna releases *Patanjali Yoga Sutras: Translation and Commentary in the Light of Vedanta Scripture*. This presents the yoga discipline as its practitioners in the ancient scriptures understood and practiced. All of these works are available via his www.UpasanaYoga.org website.